

**การปกครองในสังคมพหุวัฒนธรรม:
จากรัฐรวมศูนย์สู่การปกครองเชิงมีส่วนร่วมเพื่อสันติภาพ
Governance in Multicultural Societies:
From Centralized State Control to Participatory Governance for Peace**

เสกศักดิ์ อยู่ดี¹, จิรวัดน์ ศรีเรือง², ทวนจง ครุฑจ้อน³, ประภุชญ์ รัชชวงศ์⁴ และ กษิพัทธ์ ทอนมณี⁵
Seksak Yoodee¹, Jirawat Sruuang², Thuanthong Krutchon³,
Prakrit Rakwong⁴ and Kasipat Thonmanee⁵

Received: 29 December 2025; **Revised:** 26 January 2026; **Accepted:** 28 January 2026

บทคัดย่อ

ความขัดแย้งในสังคมพหุวัฒนธรรม มิได้เกิดจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา และ ศาสนาโดยตรง หากแต่เกิดจากรูปแบบการปกครองแบบรวมศูนย์ ที่มุ่งสร้างเอกภาพผ่านความเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งนำไปสู่การกดทับอัตลักษณ์และการลดทอนการมีส่วนร่วมของกลุ่มชายขอบ การวิเคราะห์เชิงแนวคิดและการสังเคราะห์ทฤษฎีพหุวัฒนธรรม ร่วมกับกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของรัฐรวมศูนย์ในการจัดการความแตกต่าง แนวทางที่นำเสนอคือการเปลี่ยนผ่านสู่การปกครองเชิงมีส่วนร่วมที่ยอมรับความหลากหลาย เป็นเงื่อนไขพื้นฐานของสังคมร่วมสมัย โดยพัฒนาเป็นโมเดลการปกครองพหุวัฒนธรรมเชิงบูรณาการเพื่อสันติภาพ ซึ่งเชื่อมโยงโครงสร้างการปกครองที่ยืดหยุ่น การคุ้มครองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วม และความ เป็นธรรมเชิงกระบวนการเข้าด้วยกัน เอกภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นในฐานะผลลัพธ์ของความชอบธรรมและการมีส่วนร่วม มากกว่าการควบคุมหรือการกลืนความแตกต่าง

คำสำคัญ: การปกครอง; ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม; พหุวัฒนธรรม

Abstract

Conflicts in multicultural societies do not arise directly from ethnic, linguistic, or religious diversity. Rather, they stem from centralized governance structures that seek to impose unity through homogeneity, leading to the suppression of cultural identities and the marginalization of minority participation. Conceptual analysis and the synthesis of multicultural theories, together with

^{1 2 3 4 5} วิทยาลัยการจัดการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ; Management for Development College, Thaksin University
Corresponding Author, E-mail: jirawat.sr@tsu.ac.th

relevant case studies, reveal the structural limitations of centralized states in managing diversity. The proposed approach emphasizes a transition toward participatory governance that recognizes diversity as a fundamental condition of contemporary societies. This approach is articulated through an integrated multicultural governance model for peace, which connects flexible governance structures, the protection of cultural identities, inclusive participation, and procedural justice in a coherent framework. Unity in multicultural societies thus emerges as an outcome of legitimacy and participation, rather than of control or forced assimilation.

Keywords: Governance; Participatory Democracy; Multiculturalism

บทนำ

ในโลกยุคใหม่ที่มีการเคลื่อนย้ายของผู้คน สินค้า ความคิด และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วผสมผสานส่งผลให้เกิดสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม การผสมผสานของชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมกลายเป็นสภาพความจริงของสังคมร่วมสมัย ไม่ว่าจะในระดับโลก ระดับชาติ หรือระดับชุมชน สังคมพหุวัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่เลือกได้อีกต่อไป หากแต่เป็นบริบทที่รัฐ และผู้มีอำนาจต้องเผชิญหน้าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (ชุตินา สุตจรรยา, 2566) สังคมพหุวัฒนธรรมเป็นสังคมที่ประกอบด้วยผู้คนจากหลากหลายกลุ่มวัฒนธรรมซึ่งมีความแตกต่างกันในมิติของเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา วิถีชีวิต และระบบคุณค่า ความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในสังคมมิได้เกิดจากปัจจัยทางประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังเกิดจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมในปัจจุบัน ซึ่งเอื้อต่อการเคลื่อนย้ายและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนอย่างต่อเนื่อง (พระอุทิศสุขแสง, 2568)

อย่างไรก็ตาม การอยู่ร่วมกันของกลุ่มที่มีความแตกต่างไม่เกิดขึ้นอย่างราบรื่น หากแต่เต็มไปด้วยปัญหาและความท้าทาย ทั้งในด้านสิทธิเสรีภาพ ความยุติธรรมทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมทางการเมือง ตลอดจนการเข้าถึงบริการสาธารณะอย่างเท่าเทียม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในสังคม ปัญหาที่พบในสังคมพหุวัฒนธรรมมักแสดงออกผ่านการเลือกปฏิบัติที่อาจแฝงอยู่ในนโยบายหรือพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ความรู้สึกแปลกแยกของชนกลุ่มน้อยที่ไม่ได้รับการยอมรับในอัตลักษณ์ของตน ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์หรือศาสนาอันเกิดจากความไม่เข้าใจหรืออคติทางวัฒนธรรม ตลอดจนความรุนแรงทางอุดมการณ์ที่ถูกขับเคลื่อนด้วยการตีความความแตกต่างว่าเป็นภัยคุกคาม ทั้งนี้ หากขาดการจัดการที่เหมาะสม ไม่จำเป็นจะเป็นการกำหนดนโยบายที่คำนึงถึงความแตกต่าง การเสริมสร้างพื้นที่แห่งการมีส่วนร่วม หรือการส่งเสริมความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม อาจนำไปสู่การล่มสลายของความเป็นปึกแผ่นของสังคม (ณัฐกร วัชรสินธุ์ และชุตินา สุตจรรยา, 2566)

ในบริบทนี้ การปกครองซึ่งโดยพื้นฐานหมายถึงกระบวนการบริหารจัดการอำนาจ ทรัพยากร และการดำรงอยู่ของสังคมภายใต้กฎเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับ ย่อมต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนแปลง การปกครองในสังคมพหุวัฒนธรรมจึงต้องมีลักษณะเฉพาะที่คำนึงถึงความหลากหลาย โดยไม่ละเลยความเท่าเทียมทางสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกกลุ่มวัฒนธรรม (พระเสกสรรค์ ไชยชาติ, 2565) ปัญหาหลักของการปกครองในสังคมพหุวัฒนธรรมคือการที่รัฐยังยึดติดกับรูปแบบการปกครองแบบเอกภาพ (Unitarianism) ซึ่งเน้นการบังคับใช้กฎหมายและนโยบายเดียวกับทุกกลุ่มวัฒนธรรมโดยไม่คำนึงถึงบริบทเฉพาะ ผลคือเกิดการกดทับทางวัฒนธรรม ความไม่พอใจ การลุกฮือ และความรุนแรง เช่น กรณีของชนกลุ่มน้อยในหลายประเทศที่ถูกกีดกันจากระบบการศึกษา ภาษาราชการ หรือการกำหนดนโยบายท้องถิ่น ปัญหาเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษารูปแบบและแนวทางการปกครองในบริบทของพหุวัฒนธรรม เพื่อให้รัฐสามารถปรับตัวและสร้างความชอบธรรมในการบริหารจัดการสังคมที่หลากหลายได้อย่างแท้จริง (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2561)

การปกครองในสังคมพหุวัฒนธรรม จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ โดยสามารถนำไปใช้ในการออกแบบนโยบายได้อย่างเป็นรูปธรรม การสร้างกลไกการมีส่วนร่วม การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และการส่งเสริมสันติภาพอย่างยั่งยืน ความรู้และข้อเสนอแนะจากการศึกษาเรื่องนี้จะมีส่วนในการกำหนดอนาคตของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนที่มีความหลากหลาย และช่วยหล่อหลอมระบบการปกครองที่ตอบสนองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง บทความนี้จะนำเสนอถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม บริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม รูปแบบการปกครองในสังคมพหุวัฒนธรรม และการพัฒนาแนวทางการปกครองเพื่อสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรม

เนื้อเรื่อง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม

ในสังคมที่มีความหลากหลายเป็นโครงสร้างหลัก พหุวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นกรอบคิดและแนวนโยบายเพื่อจัดการความแตกต่างอย่างเป็นธรรม โดยมุ่งทำลายโครงสร้างอำนาจเดิมและสร้างความเสมอภาคเชิงระบบ อย่างไรก็ตาม การนำไปใช้ยังเผชิญความตึงเครียดระหว่างการยอมรับอัตลักษณ์กับเอกภาพของสังคม พหุวัฒนธรรมเป็นกรอบคิดที่ต้องปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลง

เมื่อพิจารณาภาพรวมของพหุวัฒนธรรมในเชิงทฤษฎี แนวคิดของนักวิชาการแต่ละคนสะท้อนมิติของความยุติธรรมที่แตกต่างกันแต่เชื่อมโยงกันอย่างมีนัยสำคัญ โดย Charles Taylor เน้นการเมืองแห่งการยอมรับซึ่งชี้ให้เห็นว่าการไม่ยอมรับอัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยคือการลิดรอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และทำให้ประชาธิปไตยกลายเป็นเพียงรูปแบบที่ขาดความหมายเชิงสาระ (Taylor, 2019) ขณะที่ Bhikhu Parekh ขยายกรอบดังกล่าวไปสู่ระดับเชิงบรรทัดฐาน โดยวิพากษ์

แนวคิดความยุติธรรมแบบมาตรฐานเดียว และเสนอให้รัฐยอมรับความหลากหลายของเหตุผลผ่านกระบวนการสนทนาแทนการครอบงำทางวัฒนธรรม (Parekh, 2020)

ในมิติสิทธิ Will Kymlicka ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของเสรีนิยมแบบปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมในนามธรรม โดยเสนอการคุ้มครองเชิงโครงสร้างแก่ชนกลุ่มน้อยเพื่อรักษาศักยภาพทางวัฒนธรรม (Kymlicka, 2018) ขณะเดียวกัน Tariq Modood กรอบพหุวัฒนธรรมแบบชาติพันธุ์นิยม ด้วยการเน้นอัตลักษณ์ทางศาสนาในฐานะองค์ประกอบสำคัญของความเป็นพลเมืองร่วมสมัย (Modood, 2020) สอดคล้องกับ Iris Marion Young ที่ขยับประเด็นจากการยอมรับและสิทธิไปสู่การมีส่วนร่วมโดยมองว่าความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อกลุ่มที่ถูกกดทับสามารถเข้ามามีอำนาจในกระบวนการตัดสินใจจริง แนวคิดทั้งหมดแสดงว่าพหุวัฒนธรรมมิใช่กรอบเดียวตายตัว หากเป็นสนามความคิดที่ต้องเชื่อมโยงการยอมรับสิทธิ และการมีส่วนร่วมเข้าด้วยกัน (Young, 2019)

แนวคิดเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมได้เปลี่ยนผ่านจากการมุ่งอยู่ร่วมกันโดยปราศจากความขัดแย้ง ไปสู่การสร้างสังคมที่ยอมรับและให้คุณค่ากับความแตกต่างในระดับโครงสร้าง ไม่ว่าจะเป็นมิติของอัตลักษณ์ เหตุผล คุณค่า ศาสนา หรือการมีส่วนร่วม ทุกมุมมองล้วนชี้ไปยังเป้าหมายร่วมกัน คือ การส่งเสริมความยุติธรรมทางวัฒนธรรมและการออกแบบระบบสังคมที่สนับสนุนความหลากหลายให้กลายเป็นพลังสร้างสรรค์ของประชาธิปไตยในโลกสมัยใหม่(รต)

บริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม

สังคมพหุวัฒนธรรมในหลายประเทศก่อรูปจากโลกาภิวัตน์ การอพยพ การล่าอาณานิคม และการสร้างรัฐสมัยใหม่ที่รวมความแตกต่างไว้ในอาณาเขตเดียว ความหลากหลายไม่ใช่ลักษณะประชากร แต่ส่งผลโดยตรงต่อการออกแบบนโยบาย การจัดสรรทรัพยากร และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ รัฐจึงต้องตอบสนองผ่านกลไกเชิงสถาบันที่ยึดหลักความเสมอภาค

อย่างไรก็ตาม หากรัฐใช้แนวทางการบริหารแบบรวมศูนย์และไม่ให้ความสำคัญกับกลุ่มย่อย ความแตกต่างอาจกลายเป็นปัจจัยเสี่ยงมากกว่าทรัพยากร การจำกัดพื้นที่ทางศาสนาและการมีตัวแทนทางการเมืองมีแนวโน้มก่อให้เกิดความแปลกแยกและการต่อต้านเชิงอัตลักษณ์ ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้ง (สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, 2562)

ในบริบทประเทศไทย สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกรณีตัวอย่างของข้อจำกัดในการจัดการความแตกต่าง แม้ชุมชนมลายูมุสลิมจะมีลักษณะเฉพาะด้านภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมที่ชัดเจน แต่การจัดการด้านการศึกษาและการบริหารราชการที่เน้นการรวมศูนย์ยังไม่สามารถตอบสนองต่อบริบทเฉพาะของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งนโยบายความมั่นคงที่มุ่งเน้นการควบคุมได้บั่นทอนความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ ปัญหาดังกล่าวจึงมิใช่เพียงประเด็นด้านความมั่นคง หากเป็นความไม่เป็นธรรมเชิงสัญลักษณ์ที่จำกัดพื้นที่ของการแสดงออกทางวัฒนธรรมและความแตกต่าง

กรณีอินเดียชี้ให้เห็นแนวโน้มคล้ายกัน เมื่อรัฐไม่สามารถสร้างความเป็นธรรมระหว่างกลุ่มศาสนาและชาติพันธุ์ หรือเลือกปฏิบัติ ความรุนแรงย่อมทวีความซับซ้อนและยืดเยื้อ ปัญหาไม่ได้เกิด

จากความหลากหลายโดยตรง แต่เกิดจากโครงสร้างอำนาจและนโยบายที่ขาดความเป็นธรรม (อาแว มะแส และภูมิ เพชรกาญจนพงศ์, 2565)

ในทางตรงกันข้าม แคนาดาและสวีตเซอร์แลนด์เป็นความสำเร็จในการจัดการสังคมพหุวัฒนธรรมผ่านกลไกเชิงสถาบันที่ยอมรับความแตกต่าง แคนาดาใช้นโยบายพหุวัฒนธรรม โดยให้อัตลักษณ์ทางภาษา วัฒนธรรม และศาสนาดำรงอยู่ควบคู่กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ขณะที่สวีตเซอร์แลนด์อาศัยการกระจายอำนาจให้รัฐย่อยกำหนดนโยบายด้านวัฒนธรรม การศึกษา และภาษาได้ด้วยตนเอง กรณีเหล่านี้ชี้ว่า ความหลากหลายไม่ใช่ปัจจัยบั่นทอนความมั่นคง หากรัฐออกแบบโครงสร้างที่เสมอภาคและเอื้อต่อการมีส่วนร่วม ความหลากหลายสามารถแปรเป็นพลังขับเคลื่อนสังคมได้ (สุวัฒน์พงษ์ ร่มศรี, 2567)

โดยสรุป บริบทของสังคมพหุวัฒนธรรมคือพื้นที่ที่เต็มไปด้วยศักยภาพและความท้าทายในเวลาเดียวกัน หากมีการบริหารจัดการที่เปิดพื้นที่ให้กับความแตกต่าง เคารพอัตลักษณ์ของกลุ่มต่าง ๆ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในทุกระดับของการตัดสินใจ ความหลากหลายไม่ใช่สิ่งที่ต้องจัดการ แต่จะกลายเป็นพื้นฐานของความยั่งยืนทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม

รูปแบบการปกครองในสังคมพหุวัฒนธรรม

ในสังคมพหุวัฒนธรรม การปกครองแบบใช้มาตรฐานเดียวไม่อาจตอบสนองความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และค่านิยมที่ก่อรูปจากบริบททางประวัติศาสตร์และการเมืองที่แตกต่างกันได้ (สุวัฒน์พงษ์ ร่มศรี, 2567) นโยบายที่มุ่งสร้างความเป็นเนื้อเดียวกันจึงเสี่ยงต่อการกลืนลักษณะเฉพาะของกลุ่มย่อย และก่อให้เกิดความแปลกแยก ความไม่ไว้วางใจต่อรัฐ และการต่อต้านเชิงสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในบริบทของการรวมศูนย์อำนาจด้านภาษา การศึกษา และการตัดสินใจทางการเมือง (อภิญา ดิสสะมาน, 2561)

การกระจายอำนาจถูกเสนอเป็นทางเลือกเชิงโครงสร้างในการจัดการความแตกต่าง โดยมุ่งเน้นการกำกับเชิงนโยบายในระดับส่วนกลาง และเอื้อให้ระดับพื้นที่มีอำนาจกำหนดประเด็นที่เกี่ยวข้องกับลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (ชนาธิป ศรีโท และคณะ, 2563)

การสื่อสารพหุภาษามีบทบาทสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำเชิงวัฒนธรรม และเอื้อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการของรัฐอย่างเท่าเทียม (มณีชัชวาล มณีศรี, 2566) กรณีของสวีตเซอร์แลนด์และแคนาดาแสดงให้เห็นว่าการออกแบบเชิงสถาบันที่ยอมรับความแตกต่างสามารถลดความตึงเครียดและเสริมความเสมอภาคได้ (บุญญวันต์ จิตประคอง, 2565) ในบริบทประเทศไทย แม้มีความพยายามกระจายอำนาจผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานเฉพาะพื้นที่ แต่โครงสร้างรวมศูนย์ยังคงจำกัดการมีส่วนร่วมของกลุ่มชายขอบ โดยเฉพาะในระบบการศึกษาและการกำหนดนโยบายสาธารณะ (สุจิตติกา แก้วนาเหนือ และคณะ, 2567)

ดังนั้น รูปแบบการปกครองในสังคมพหุวัฒนธรรมควรมีความยืดหยุ่นทางโครงสร้าง มีความเปิดกว้างทางวัฒนธรรม และมีความยุติธรรมเชิงกระบวนการ การกระจายอำนาจเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้กลุ่มต่าง ๆ มีพื้นที่ในการธำรงอัตลักษณ์ของตนอย่างเท่าเทียมกับกลุ่มอื่น โดยไม่ต้องละทิ้ง

ความเป็นตนเองเพื่อแลกกับความเป็นพลเมืองของชาติชาติ เมื่อประชาชนทุกกลุ่มรู้สึกว่าจะเสี่ยงของตนได้รับการรับฟัง และได้รับการเคารพ สังคมย่อมมีแนวโน้มที่จะหลอมรวมกันด้วยความสมัครใจมากกว่าการบังคับ ซึ่งจะนำไปสู่สันติภาพ ความมั่นคง และโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็ง

การพัฒนาแนวทางการปกครองเพื่อสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรม

การสร้างสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมไม่ได้เกิดขึ้นจากการควบคุมหรือกลืนความแตกต่างให้เป็นเนื้อเดียวกัน หากแต่ต้องอาศัย แนวทางการปกครองที่ยึดโยงกับความเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และการยอมรับในอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มวัฒนธรรมที่หลากหลาย สิ่งนี้ไม่ได้หมายถึงการยอมให้กลุ่มต่าง ๆ ดำรงอยู่ แต่รวมถึงการจัดวางโครงสร้างและระบบทางการเมือง การบริหาร และสังคมให้เอื้อต่อการแสดงออกทางวัฒนธรรมอย่างเสรี และมีความเสมอภาคในทางกฎหมายและโอกาส

1. การส่งเสริมสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพทางวัฒนธรรมเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองในสังคมพหุวัฒนธรรม เนื่องจากทำให้ประชาชนรับรู้ว่าจะยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของแต่ละกลุ่มอย่างเท่าเทียม สิทธิเหล่านี้จึงไม่ควรถูกจำกัดไว้เพียงระดับวาทกรรม หากต้องได้รับการรับรองอย่างชัดเจนในกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติและมีผลผูกพันต่อกลไกรัฐ (ซันทอง วัฒนธรรมประดิษฐ์, 2567)

ตัวอย่างที่แสดงถึงเสรีภาพทางวัฒนธรรม ได้แก่ สิทธิในการแต่งกายและประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนา เช่น การสวมฮิญาบในสถานศึกษาหรือหน่วยงานรัฐ และการจัดพิธีกรรมทางศาสนาโดยไม่ถูกจำกัดอย่างไม่สมเหตุสมผล การคุ้มครองสิทธิเหล่านี้ช่วยเสริมความมั่นคงทางอัตลักษณ์และลดความรู้สึกถูกกีดกันในพื้นที่สาธารณะ (ซันทอง วัฒนธรรมประดิษฐ์, 2567) อีกมิติหนึ่งคือสิทธิในการใช้ภาษาท้องถิ่น ซึ่งมีความหมายทั้งเชิงการสื่อสาร การเปิดให้ใช้ภาษาท้องถิ่นในระบบการศึกษาและบริการสาธารณะช่วยให้ประชาชนเข้าถึงรัฐอย่างมีศักดิ์ศรี และป้องกันการสูญหายของภาษาในสังคมพหุวัฒนธรรม

2. การสร้างพื้นที่กลางทางวัฒนธรรมเป็นการเชื่อมโยงกลุ่มที่มีความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยทำหน้าที่ส่งเสริมการรับรู้และความเข้าใจร่วมกัน การเรียนรู้ และความเข้าใจระหว่างกันอย่างเสมอภาค พื้นที่ดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่ทางกายภาพ หากรวมถึงพื้นที่ทางสังคมและวาทกรรมที่เอื้อต่อปฏิสัมพันธ์โดยปราศจากอคติ

กลไกสำคัญ ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมข้ามชาติและการใช้พื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมข้ามวัฒนธรรม เช่น เทศกาลวัฒนธรรม ซึ่งเปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ แสดงอัตลักษณ์และสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ตัวอย่างจากออสเตรเลียและแคนาดาชี้ให้เห็นว่าสามารถลดช่องว่างและสร้างความภาคภูมิใจร่วมในสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม (พระอธิการคต กตปุญโญ, 2567) นอกจากนี้เวทีเสวนาข้ามศาสนาและกิจกรรมศิลปะร่วมยังมีบทบาทในการลดความเข้าใจผิดและเปิดพื้นที่สนทนา โดยเฉพาะในสังคมที่มีประวัติความขัดแย้ง พื้นที่เหล่านี้จึงต้องได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากรัฐและองค์กรท้องถิ่น และบูรณาการเข้ากับนโยบายการพัฒนาและการศึกษา

3. ระบบการศึกษาเป็นมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมทัศนคติและคุณค่าทางสังคม โดยเฉพาะในสังคมพหุวัฒนธรรมที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และ วิถีชีวิต การออกแบบการศึกษาที่ตอบสนองต่อความหลากหลายจึงเป็นฐานสำคัญของการสร้างสันติภาพในระยะยาว ผ่านการเปลี่ยนกรอบความคิดและการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ (ขันทอง วัฒนประดิษฐ์ และคณะ, 2564)

หัวใจสำคัญของการศึกษาเพื่อสันติภาพคือการบูรณาการความเข้าใจข้ามวัฒนธรรมในหลักสูตร โดยให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ชาติพันธุ์ และประวัติศาสตร์จากหลากหลายมุมมอง เพื่อลดอคติและภาพรวมที่สืบทอดจากโครงสร้างความรู้แบบฝ่ายเดียว และส่งเสริมแนวคิดพหุนิยมที่มองความหลากหลายเป็นพลังสร้างสรรค์ (ขันทอง วัฒนประดิษฐ์ และคณะ, 2564) การพัฒนาครูให้มีความอ่อนไหวทางวัฒนธรรมและทักษะจัดการห้องเรียนที่หลากหลายเป็นเงื่อนไขสำคัญ ครูต้องตระหนักถึงอคติแฝง ใช้ภาษาอย่างเคารพ และออกแบบสื่อการเรียนรู้ที่สะท้อนความแตกต่างอย่างเสมอภาค ประสบการณ์จากประเทศต่าง ๆ เช่น ฟินแลนด์ นิวซีแลนด์ และญี่ปุ่น ชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรที่ให้ความสำคัญกับความเข้าใจทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ความขัดแย้งสามารถเตรียมผู้เรียนให้ดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีคุณภาพ (ขันทอง วัฒนประดิษฐ์ และคณะ, 2564)

4. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มวัฒนธรรมที่หลากหลายเป็นกลไกสำคัญของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพราะช่วยเปลี่ยนสถานะของกลุ่มย่อยจากผู้ถูกกำหนดไปสู่ผู้ร่วมกำหนดอนาคตของตนเอง การมีตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา หรือภาษาในสภาท้องถิ่น และระดับประเทศช่วยสะท้อนความต้องการเฉพาะด้าน และทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างรัฐกับชุมชน ลดช่องว่างและความหวาดระแวงในสังคมพหุวัฒนธรรม

หลายประเทศออกแบบรูปแบบการรับรองการมีส่วนร่วมของกลุ่มย่อยอย่างเป็นรูปธรรม เช่น อินเดียที่จัดให้มีการเป็นตัวแทนในสภาสำหรับชนเผ่าและวรรณะด้อยโอกาส นิวซีแลนด์ที่กำหนดกลไกการเป็นตัวแทนทางการเมืองสำหรับชนพื้นเมืองเมารี และเนปาลที่รับรองสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ในการจัดตั้งพรรคการเมืองระดับพื้นที่ แนวทางเหล่านี้ไม่เพียงเพิ่มอำนาจต่อรองเชิงนโยบาย แต่ยังสร้างการยอมรับเชิงสัญลักษณ์ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของรัฐอย่างมีนัยสำคัญ (พระครูอุดมเจติยารักษ์, 2561)

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมต้องมากกว่าการมีตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ หากต้องประกอบด้วยการเข้าถึงข้อมูลทางการเมือง การเปิดโอกาสให้กลุ่มย่อยลงสมัครรับเลือกตั้ง และการคุ้มครองสิทธิของผู้แทนจากการเลือกปฏิบัติ ในบริบทของประเทศไทย โครงสร้างการเมืองแบบรวมศูนย์ และระบบเลือกตั้งที่ไม่เอื้อต่อความหลากหลายยังจำกัดบทบาทของชนกลุ่มน้อย การออกแบบพื้นที่ทางการเมืองที่ยอมรับความแตกต่างจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยที่ครอบคลุมอย่างแท้จริง

5. การปฏิรูปเชิงสถาบันทำให้โครงสร้างรัฐตอบสนองต่อความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา และภาษาได้อย่างเป็นธรรม โดยเฉพาะในรัฐที่มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ ซึ่งโครงสร้าง

ราชการที่ไม่ยืดหยุ่นมักก่อให้เกิดความรู้สึกถูกกีดกันของกลุ่มชายขอบ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือการยอมรับกฎหมายจารีตในพื้นที่เฉพาะ เช่น การใช้กฎหมายอิสลามในคดีครอบครัวและมรดกของชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสะท้อนแนวคิดความยุติธรรมตามบริบท และแสดงให้เห็นว่าความหลากหลายสามารถอยู่ร่วมกับระบบนิติธรรมของรัฐได้

การจัดสรรงบประมาณตามความจำเป็นของพื้นที่มากกว่าความเท่าเทียมเชิงปริมาณเป็นอีกมิติของการปฏิรูปที่ช่วยลดช่องว่างเชิงโอกาส และเพิ่มศักยภาพท้องถิ่นให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของตน (ภาณุวัฒน์ ศิริประเสริฐ และคณะ, 2567) รัฐควรมีสถาบันกลางที่กำหนดยุทธศาสตร์ด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน เพื่อให้การจัดการสังคมพหุวัฒนธรรมมีทิศทางและความต่อเนื่อง

ดังนั้น แนวทางการปกครองเพื่อสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมต้องตั้งอยู่บนหลักการของความเคารพ ความเท่าเทียม และการมีส่วนร่วม ในทุกมิติของการดำรงชีวิตในสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรม การศึกษา การเมือง หรือการสื่อสาร การเปิดพื้นที่ให้กับความแตกต่าง เพื่อเป็นการสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกันในความเป็นชาติ และเป็นรากฐานสำคัญของสันติภาพที่ยั่งยืนและครอบคลุมทุกกลุ่มประชาชนในสังคม

บทวิพากษ์

ประเด็นเรื่องสังคมพหุวัฒนธรรมถูกนำเสนออย่างชัดเจน โดยชี้ให้เห็นว่าความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นเรื่องปกติของสังคมปัจจุบัน ไม่ใช่สิ่งผิดหรือสิ่งที่ควรถูกกำจัด ปัญหาที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ไม่ได้มาจากความแตกต่างของผู้คนโดยตรง แต่มาจากวิถีคิดและการจัดการของรัฐที่ยังไม่เปิดกว้างต่อความหลากหลายมากพอ ทำให้บางกลุ่มรู้สึกที่ไม่ได้รับการยอมรับหรือไม่ได้รับความเป็นธรรม

ความยุติธรรมถูกตั้งคำถามจากแนวคิดที่มักมองว่าการปฏิบัติต่อทุกคนเหมือนกันคือความเป็นธรรม โดยชี้ให้เห็นว่าความยุติธรรมในความเป็นจริงควรตั้งอยู่บนการยอมรับว่าคนแต่ละกลุ่มมีพื้นฐานและเงื่อนไขชีวิตที่แตกต่างกัน การเคารพอัตลักษณ์และการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมจึงไม่ใช่เพียงเรื่องทางอุดมคติ แต่เป็นเงื่อนไขสำคัญของความเป็นธรรม หากรัฐยังยึดวิถีคิดเดียวในการจัดการกับทุกกลุ่ม ความยุติธรรมย่อมกลายเป็นเพียงคำอธิบายเชิงนามธรรม มากกว่าความเป็นจริงที่ผู้คนสามารถรับรู้และเข้าถึงได้

กรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สะท้อนข้อจำกัดของการบริหารแบบรวมศูนย์ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในเรื่องภาษา ศาสนา และการศึกษา แม้นโยบายหลายด้านจะถูกออกแบบมาเพื่อแก้ไขปัญหา แต่ในทางปฏิบัติกลับยิ่งตอกย้ำระยะห่างระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่ การมองปัญหาในกรอบนโยบายจากส่วนกลางเป็นหลัก ทำให้เสียงและประสบการณ์ของคนในพื้นที่ถูกลดทอนความสำคัญ หากยังขาดการรับฟังชีวิตจริงของชุมชน นโยบายที่ตั้งใจดีอาจกลายเป็นปัจจัยที่ซ้ำเติมความรู้สึกถูกกีดกัน และไม่สามารถสร้างความไว้วางใจหรือความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ

แนวทางที่เสนอเพื่อสร้างสันติภาพ เช่น การเคารพสิทธิทางวัฒนธรรม การเปิดพื้นที่ให้แก่กลุ่มแสดงตัวตน การปรับระบบการศึกษา และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง แม้จะฟัง

ดูเหมาะสมและมีเหตุผลในเชิงหลักการ แต่เมื่อนำมาพิจารณาในทางปฏิบัติกลับไม่ใช่เรื่องง่าย แนวคิดเหล่านี้ต้องเผชิญข้อจำกัดจริง ทั้งอำนาจการตัดสินใจที่ยังรวมศูนย์ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ และทัศนคติของผู้มีอำนาจที่อาจยังไม่เปิดรับความแตกต่าง หากไม่ตั้งคำถามหรือพิจารณาอุปสรรคเหล่านี้โดยตรงไปตรงมา แนวทางที่เสนออาจคงอยู่เพียงในระดับอุดมคติ และยากที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริงในสังคม

โดยภาพรวม ประเด็นที่น่าเสนอชี้ให้เห็นว่าการอยู่ร่วมกันในสังคมที่หลากหลายไม่อาจอาศัยการบังคับให้ทุกคนเหมือนกันได้ แต่ต้องเปิดพื้นที่ให้แต่ละกลุ่มได้รับการยอมรับและมีเสียงของตนเอง อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญอยู่ที่ความสามารถของรัฐในการจัดการความแตกต่างอย่างจริงจังและเป็นธรรม หากรัฐยังคงมองความหลากหลายเป็นปัญหาที่ต้องควบคุม มากกว่าทรัพยากรที่ควรส่งเสริม ความขัดแย้งย่อมยังคงดำรงอยู่ในทางกลับกัน หากรัฐสามารถปรับวิธีคิดและการปฏิบัติให้เคารพความแตกต่างอย่างแท้จริง ความหลากหลายจึงจะมีโอกาสพัฒนาเป็นจุดแข็งของสังคม

สรุป

การปกครองในสังคมพหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจากระบบรวมศูนย์แบบเดิมไปสู่การบริหารจัดการที่เปิดกว้าง ยืดหยุ่น และยอมรับความหลากหลายอย่างมีโครงสร้าง ไม่ใช่ในฐานนโยบายเฉพาะกิจแต่ในฐานยุทธศาสตร์หลักของรัฐ เพราะหากยังคงมองความแตกต่างเป็นภัยคุกคามแทนที่จะเป็นโอกาส ความไม่ไว้วางใจและความขัดแย้งยังทวีความรุนแรง การปฏิรูปเชิงโครงสร้างในด้านกฎหมาย การเมือง การศึกษา และวัฒนธรรม ที่เปิดให้กลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรมต่าง ๆ มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม จึงเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเป็นเจ้าของร่วมของทุกกลุ่มในสังคม และเป็นเงื่อนไขที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของเสถียรภาพและความมั่นคงเพื่อตอบสนองต่อความท้าทายของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม รัฐควรดำเนินการปฏิรูปเชิงโครงสร้างในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะในด้านกฎหมาย การเมือง การศึกษา และวัฒนธรรม เพื่อให้กลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ มีพื้นที่และเสียงในกระบวนการตัดสินใจอย่างแท้จริง แนวทางนี้ควรรวมถึงการกระจายอำนาจไปยังท้องถิ่น การเปิดโอกาสให้มีการใช้กฎหมายจารีตในบริบทเฉพาะ การจัดการศึกษาที่ส่งเสริมความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม และการสร้างพื้นที่กลางสำหรับการแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่ม การมีส่วนร่วมในระดับนโยบายช่วยลดความรู้สึกแปลกแยกและเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเป็นเจ้าของร่วมของทุกกลุ่มในสังคม ซึ่งส่งผลต่อความมั่นคงและความกลมเกลียวของรัฐ

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ดังกล่าวข้างต้น สามารถอธิบายได้ว่าการปกครองในสังคมพหุวัฒนธรรมกำลังอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง จากกรอบการบริหารแบบรวมศูนย์ที่มุ่งสร้างเอกภาพผ่านความเป็นเนื้อเดียวกัน ไปสู่กรอบการปกครองที่ให้ความสำคัญกับความ

แตกต่างในฐานะเงื่อนไขพื้นฐานของสังคมร่วมสมัย การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวมิใช่เพียงการปรับนโยบายเฉพาะด้าน หากแต่เป็นการปรับกรอบคิดเชิงสถาบันที่เชื่อมโยงอำนาจ สิทธิ การมีส่วนร่วม และความเป็นธรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างขององค์ประกอบเหล่านี้อย่างเป็นรูปธรรม จึงสามารถสังเคราะห์ออกมาเป็นโมเดลเชิงแนวคิดของการปกครองพหุวัฒนธรรมเชิงบูรณาการ ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพ 1 โมเดลการปกครองพหุวัฒนธรรมเชิงบูรณาการเพื่อสันติภาพ

ภาพนี้แสดงโมเดลการปกครองในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มี “เอกภาพจากความเข้าใจ” (Unity through Understanding) เป็นแกนกลาง ซึ่งทำหน้าที่เป็นผลลัพธ์เชิงบรรทัดฐานของกระบวนการปกครอง มิใช่จุดตั้งต้นของการบริหาร โมเดลดังกล่าวเชื่อมโยงองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ได้แก่ โครงสร้างการปกครองที่ยืดหยุ่น (Flexible Governance Structure) การคุ้มครองอัตลักษณ์และสิทธิทางวัฒนธรรม (Cultural Identity and Rights Protection) การมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของร่วม (Participation and Shared Ownership) และความเป็นธรรมเชิงกระบวนการ (Procedural Justice) ซึ่งทำงานสัมพันธ์กันในลักษณะพึ่งพาซึ่งกันและกัน องค์ประกอบเหล่านี้นำไปสู่ผลลัพธ์ทางสังคม ครอบคลุม (Social Outcomes) ได้แก่ การลดความขัดแย้ง สันติภาพทางสังคม เอกภาพโดยสมัครใจ และประชาธิปไตยที่ สะท้อนข้อเสนอเชิงทฤษฎีว่า เอกภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมเกิดจากกระบวนการยอมรับ การมีส่วนร่วม และความเป็นธรรม มากกว่าการใช้กลไกการควบคุมหรือการกลืนความแตกต่าง

โมเดลการปกครองพหุวัฒนธรรมเชิงบูรณาการดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าการสร้างสันติภาพและความมั่นคงในสังคมที่มีความหลากหลาย ไม่สามารถพึ่งพากลไกเชิงอำนาจหรือการจัดการเชิง

เทคนิคเพียงลำพัง หากแต่ต้องอาศัยการออกแบบโครงสร้างทางสถาบันที่เชื่อมโยงสิทธิ อัตลักษณ์ และ การมีส่วนร่วมเข้ากับหลักความเป็นธรรมเชิงกระบวนการอย่างเป็นระบบ เมื่อรัฐสามารถทำให้ กลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้าถึงอำนาจการตัดสินใจและรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของร่วมในระบบการปกครอง เอกภาพของสังคมจึงเกิดขึ้นในฐานะผลลัพธ์ของความชอบธรรม และความไว้วางใจ มากกว่าผลจากการบังคับหรือการครอบงำ ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของสันติภาพเชิงโครงสร้างใน สังคมพหุวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์, พระมหาชุตีภัก อภินนโท (แหมทอง), พีระศิลป์ บุญทอง, ชนันภรณ์ อารีกุล และบุญธดา สุปิยพันธ์. (2564). รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อ ทางศาสนา. *วารสารมหาจุฬานาครธรรม์*, 8(3), 436-450.
- ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์. (2567). Pixel Krungkaow: กลไกการเสริมสร้างพลังอำนาจทางสังคมเพื่อ พัฒนาเมืองพหุวัฒนธรรมแห่งความสุข. *วารสารวิจัยและวิชาการบวรพัฒน์*, 2(2), 1-19.
- ชนาธิป ศรีโท, พระไพโรจน์ อตุโล (สมหมาย) และประพันธ์ สหพัฒนา. (2563). ทูทางสังคมและ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. *วารสารวิชาการการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 5(1), 67-76.
- ชุตีมา สุจรรย์ยา. (2566). กระบวนการทางการทูต และความหลากหลายทางวัฒนธรรม. *วิพิธพัฒน ศิลป์*, 3(2), 47-65.
- ณัฐกร วัชรสินธุ์ และชุตีกาญจน์ ฉลาดสกุล. (2566). การบริหารจัดการองค์กรไปสู่ความสำเร็จใน ศตวรรษที่ 21. *มจร การพัฒนาสังคม*, 8(3), 247-257.
- บุญญวันต์ จิตประคอง. (2565). *สถานะ บทบาท และพลวัตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใน สถานการณ์ความขัดแย้งจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระครูอุดมเจติยารักษ์. (2561). แนวคิดประชาธิปไตยแบบองค์รวม. *วารสาร มจร เพชรบุรี บริหารธรรม*, 1(1), 36-52.
- พระเสกสรรค์ ไชยชาติ. (2565). รูปแบบพึงประสงค์ลักษณะอำนาจทางการเมือง. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 6(1), 121-136.
- พระอธิการคติ กตบุญโญ (ไชยวงศ์). (2567). การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้. *วารสารมหาจุฬานาครธรรม์*, 11(9), 99-109.
- พระอุทิศ สุขแสง. (2068). พหุวัฒนธรรมและกลุ่มคนยุคใหม่: วิถีการสร้างความเข้าใจและความ สมานฉันท์ในสังคมร่วมสมัย. *วารสารวิชาการปัญญา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 2(1), 46-55.

- ภาณุวัฒน์ ศิริประเสริฐ, พระนักรบ เชื้อวังคำ, จัตุพร ญบุญลาภ นุชชัยญา เฉลิมชาติ, วิริยะ หอมไกรลาส และณิชนน พิทักษ์กุล. (2567). รัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่: การบูรณาการองค์ความรู้หลากหลายมิติเพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน. *วารสารการบริหาร การจัดการ และการพัฒนาที่ยั่งยืน*, 2(4), 782–793.
- มณีชัชวาล มณีศรี. (2566). ทางเลือกที่น่าสนใจต่อการแก้ไขปัญหาการกระจายอำนาจของท้องถิ่นไทยในภาพรวม. *วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย*, 3(5), 65–84.
- สุจิตติกา แก้วนาเหนือ, เวชสุวรรณ อาจวิชัย, พระมหาไถยน้อย ญาณเมธี และธีรภัทร์ ถิ่นแสนดี. (2567). การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น : แนวคิด ประเด็นสำคัญและอนาคตการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดในประเทศไทย. *วารสารวิชาการรัตนบุศย์*, 6(3), 643–655.
- สุรศักดิ์ ชะมารัมย์. (2562). การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์การสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 4(1), 116–131.
- สุวัฒน์พงษ์ รมศรี. (2567). พหุวัฒนธรรมในสังคมโลกาภิวัตน์: การอยู่ร่วมกันในความแตกต่าง. *วารสารนวัตกรรมสังคมศาสตร์*, 1(3), 33–40.
- อภิญา ดิสสะมาน. (2561). นโยบายชาตินิยม และนโยบายการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่มีต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้ยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง: ผลกระทบจากอดีตสู่ปัจจุบัน. *วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ มหาวิทยาลัยมหิดล*, 2(1), 240–266.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2561). ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมในพหุวัฒนธรรมนิยม. สืบค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/118655>
- อาแว มะแส และ ภูมิ เพชรกาญจนางค์. (2565). การสร้างความหลากหลายของกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของผู้รับประโยชน์: แนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนขององค์กรการกุศลองค์กรหนึ่งในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย. *วารสารพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร*, 25(2), 1–28.
- Kymlicka, W. (2018). *Liberal Multiculturalism as a Political Theory of State–Minority Relations*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.
- Modood, T. (2020). *Essays on Secularism and Multiculturalism*. Bristol: Policy Press.
- Parekh, B. (2020). *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. London: Palgrave Macmillan.
- Taylor, C. (2019). *The Politics of Recognition Revisited*. Cham: Springer.
- Young, I. (2019). *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.